

مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های بصری و کتیبه‌های منبر چوبی عصر سجّلوقی روستای فریزهند و برزروود نطنز

مقاله پژوهشی (صفحه ۸۶-۷۰)

سیده فاطمه هاشمی^۱، یعقوب آژند^۲

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد هنراسلامی، دانشگاه هنراسلامی تبریز، تبریز، ایران (نویسنده مسئول).

۲- استاد گروه پژوهش هنر، دانشکده هنرهای تجسمی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

DOI: 10.22077/NIA.2024.6030.1692

چکیده

یکی از باارزش‌ترین عناصر کاربردی و ضروری که در مساجد، مورد استفاده قرار می‌گرفته، منبر بوده است. واضح است که این دست‌ساخته به‌نحوی در ترویج و گسترش دین نیز مؤثر واقع شده است. بخش عمده‌ای از تحقیقات انجام‌شده در باب منبرها، پیرامون تاریخ ساخت آن‌ها بوده و کمتر مباحثی به ویژگی‌های زیبایی‌شناختی و نقوش به‌کاررفته در آن‌ها پرداخته‌اند. دو منبر دوران اسلامی عصر سجّلوقی روستاهای فریزهند و برزروود نطنز، نمونه‌های برجسته‌ای از منابر در ایران هستند که بررسی ابعاد تزئینی و ساختاری آن‌ها هدف پژوهش حاضر است. این تحقیق دارای ماهیت کیفی است و به روش توصیفی-تحلیلی و تطبیقی با استناد به داده‌هایی که به روش کتابخانه‌ای و میدانی به دست آمده است، دو منبر مذکور را مورد توصیف و تحلیل و قیاس بصری نقش‌ها قرار می‌دهد و در پی پاسخ به این سؤال است که چه تفاوتی بین دو منبر (برزروود و فریزهند) از منظر ویژگی‌های ظاهری، نقش، کتیبه، ساخت، مواد... وجود دارد؟ در این آثار، طرح‌ها و نقوش متنوع، تزئیناتی با نقوش هندسی و گیاهی و همچنین کتیبه‌های کنده‌کاری‌شده به خط کوفی و نسخ قابل مشاهده است. شیوه‌ی اجرایی نقوش ابتدا به روش شبکه‌سازی، مشبک شده و سپس روی زمینه‌ای چسبانده شده و بعد کار مثبت روی آن انجام شده است. در منبر برزروود بیشتر طرح‌ها تکرار $1/2$ آینه‌ای دارند و در منبر فریزهند روش تکرار واگیره‌ای و یا $1/2$ و $1/4$ آینه‌ای بوده است. منابر مذکور از نظر نشست‌گاه در تضاد هستند که فرم منبر فریزهند محرابی‌شکل و برزروود ساختاری ساده‌تر دارد؛ اما از نظر تزئینات پرکارتر است.

واژه‌های کلیدی: منبر، منبر فریزهند، منبر برزروود، عصر سلجوقی، نقوش تزئینی، کتیبه.

1- Email: f_hashemi1010@yahoo.com

2- Email: yazhand@ut.ac.ir

** این مقاله مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد سیده فاطمه هاشمی تحت عنوان "بازآفرینی نقش مایه‌های منابر سجّلوقی در طراحی و ساخت قندیل چوبی (منبر فریزهند و برزروود)" به راهنمایی دکتر یعقوب آژند از دانشگاه هنراسلامی تبریز می‌باشد

(تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۱۱/۰۱ - تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۱۱/۲۹)

مقدمه

یکی از مهم‌ترین آثار هنری جهان اسلام و به‌خصوص ایران، منابر چوبی هستند که به‌سبب آسیب‌پذیری ماده چوب، تعداد اندکی از این آثار در ایران باقی مانده است. منبرها به‌عنوان یکی از ارکان کاربردی در آثار و فضاهای معماری مذهبی، خصوصاً در مساجد جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند. در لغت‌نامه دهخدا، در تعریف کلمه «منبر» چنین آمده است؛ آنچه خطیب بر آن ایستد (منتهی الارب) (آندراج). آنچه خطیب بر آن ایستد و خطبه خواند؛ کرسی‌مانندی پایه‌دار که واعظ و خطیب بر بالای آن نشسته، خطبه خواند و موعظه کند. منبر مسجد که متشکل از چند پله، نشیمن‌گاه، نرده و گاه گنبد یا آسمانه است، همیشه در کنار محراب مساجد قرار دارد. اهمیت و جایگاه منبر سبب شد که در ادوار مختلف تاریخی جایگاه ویژه‌ای داشته باشد؛ بر همین اساس، بارها در کانون هنرنمایی معماران بوده و موجب ساخته‌شدن آثار شاخصی شده است. منبر به‌عنوان سمبلی از هنر عصر اسلامی مورد توجه قرار گرفت و بر این اساس در هر عصر حکومتی، تولید منبرهای متعددی در ممالک اسلامی رواج پیدا کرد. یکی از دوره‌های مهم تاریخی، عصر سلجوقی است و هنرهای چوبی نفیسی از این دوره برجای مانده است که منابر یکی از آثار هنری چوبی از آن دوره است. دو منبر تاریخی باقیمانده از عصر سلجوقی واقع در روستاهای فریزهند و برزورد نطنز، نمونه‌های مطالعاتی پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهند که ضمن معرفی دو منبر مذکور، نگارندگان به بررسی تطبیقی این دو منبر در زمینه‌های ساخت، نقوش تزئینی و کتیبه‌ها می‌پردازند. نتایج به‌دست‌آمده می‌تواند بازگوکننده نقوش و تزئینات مورد استفاده در آثار و هنرهای چوبی دوره مذکور باشد؛ بر این اساس پژوهش حاضر با بهره‌گیری از داده‌های کتابخانه‌ای و میدانی و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و تطبیقی، مؤلفه‌های ذکرشده را مورد بررسی و شناخت قرار خواهد داد. و در پی پاسخ به این سؤال است که چه تفاوتی بین دو منبر (برزورد و فریزهند) از منظر ویژگی‌های ظاهری، نقش، کتیبه، ساخت، مواد و... وجود دارد؟

پیشینه تحقیق

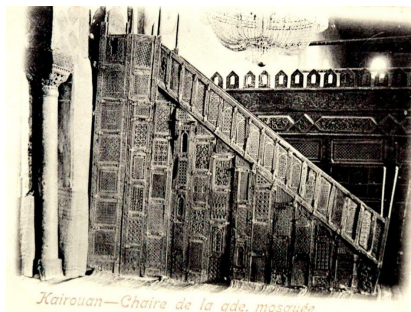
طبق مطالعات صورت‌گرفته در زمینه تحقیقات ویژه منبرهای روستاهای مذکور، تاکنون تحقیقی انجام نشده است؛ اما درباره موضوع این تفحص، منابع اندکی موجود است که به سه دسته؛ کتاب‌ها، پایان‌نامه‌ها و مقالات قابل طبقه‌بندی هستند که فقط منابع مهم ویژه در اینجا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

کتاب مهرپویا (۱۳۷۶) با عنوان کاربرد چوب و تزئینات چوبی در معماری ایران، به منبری قدیمی از دوره سلجوقی، موجود در موزه متروپولیتن اشاره می‌کند. کتاب خوانساری ایبانه (۱۳۷۸) با نام ایبانه و فرهنگ مردم آن، منبر چوبی مسجدجامع ایبانه مربوط به دوره سلجوقی را معرفی و به بررسی ظاهری ویژگی‌های منبر می‌پردازد. بیات‌راد (۱۳۹۱) در پایان‌نامه خود با عنوان «نسبت نقوش هندسی تکرارشونده منبرهای چوبی با مفاهیم نمادین در هنر اسلامی»، به مطالعه ویژگی‌های ظاهری مساجد شاخص، از جمله مسجدجامع عتیق، شاه‌عباس و حکیم در شهر اصفهان می‌پردازد. بررسی‌های او حاکی از آن است که نوع چوب و نقوش کاربردی در قاب‌بندی اجزای تزئینی، مشابهت‌های شکلی آشکاری با هنر ایرانی-اسلامی دارند و همچنین به‌کارگیری نقوش در منبرها کاملاً در ارتباط با مفهوم مسجد و مسائل دینی-مذهبی و باورهای قومی-ملی است. پژوهش شیخ‌بیگللو (۱۳۹۳) با عنوان «طراحی و ساخت منبر چوبی باساز نمونه‌های دوره‌ی ایلخانی منابر مسجدجامع اصفهان و نائین»، به بررسی الگوهای طراحی و فرمی منابر پرداخته است و نتایج آن نشان می‌دهد که منابر عصر ایلخانی، از نقوش پیچیده‌تر اسلیمی بهره برده است که فرم نقوش متأثر از اعصار پیشین ایرانی است. گرگویی (۱۳۸۳) در مقاله‌ای با عنوان «منبر قدیمی مسجدجامع ندوشن»، به بررسی فنی و زیباشناختی این منبر مربوط به دوره سلجوقی پرداخته است. نوروزی قره‌قشلاق و دیگران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی دو منبر سلجوقی و ایلخانی (مشکول و نائین)»، به قیاس بصری نقش‌های دو منبر پرداخته‌اند که نتایج تحقیقاتشان نشان داد تزئینات منبر مشکول پرکارتر از منبر نائین است. شراهی و موسوی‌نیا (۱۳۹۹) در مقاله‌ای تحت عنوان «بررسی ابعاد

مشبک هندسی یا شکل نباتی مجرد و اشکال طوماری تزئین می‌شد (Deymand, 1986: 112-113). در دوره سلجوقیان نیز هنر چوب‌بری با مهارت خاص دنبال شد و منابر نیز مثل سایر عناصر معماری، به وسیله این هنر تزئین شدند. علی‌رغم کمبود آثار چوب‌بری باقیمانده از دوره سلجوقی، خوشبختانه دو قطعه از یک منبر ساخت قرن ۶ هـ.ق. در موزه متروپولیتن وجود دارد (نوروزی قره‌قشلاق و دیگران، ۱۳۹۸: ۵۰-۴۹) (شکل ۱، ۲ و ۳).

شکل ۱: منبر مسجد سیدی عقبه قیروان (www.masjed.ir)

شکل ۲: کتیبه منبر مسجد جامع ندوشن، موجود در موزه متروپولیتن، شماره ارجاع: ۳۴،۱۵۰،۲ (https://www.metmuseum.org)

شکل ۳: قسمتی از چهارچوب منبر مسجد جامع ندوشن، موجود در موزه متروپولیتن، شماره ارجاع: ۳۴،۱۵۰،۱ (https://www.metmuseum.org)

شکلی و تزئینی منبر مسجد نقوسان تفرش»، به مطالعه ابعاد شکلی و تزئینی منبر و همچنین تأثیرپذیری منبر پرداخته‌اند که برآیند پژوهششان نشان می‌دهد که این منبر، دومین منبر قدیمی در ایران است که بسیار باشکوه و پرتزئین است و با خط کوفی، آیاتی متبرک بر روی آن حک شده و تکنیک فاق و زبانه در آن به کار برده شده است. این منبر از هنرهای پیش از اسلام در ایران تأثیر گرفته است. سامانیان و دهقانی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با نام «بررسی تطبیقی طرح و نقش منبر جامع نائین و منبر جامع سوریان»، به تشریح ابعاد مختلف زیباشناسانه‌ی منابر پرداخته‌اند که نتایج آن نشان می‌دهد که هر دو منبر، الگویی واحد از نقوش سنتی ایرانی دارند؛ اما به لحاظ ظرافت و شیوه اجرایی از هم متفاوت هستند. در میان تحقیقات نویسندگان، هیچ منبع مکتوبی در مورد دو منبر فریزهند و برز رود یافت نشد و هدف این پژوهش، بررسی تطبیقی این دو منبر در زمینه‌های ساخت، نقوش تزئینی و کتیبه‌هاست.

تزئین و آرایش منبر

"طرح‌هایی که در منابر به کار گرفته می‌شدند، عموماً اشکال هندسی بود که در داخل آن‌ها نقوش اسلیمی و اشکال نباتی نیز به کار می‌رفت. هنرمندان اسلامی عنایت داشتند که در منابر، کمتر به تصویرنگاری، چهره‌نگاری و نقاشی‌های نظیر آن که در نقاط دیگر مساجد، مدارس یا کاخ‌ها به کار می‌گرفتند، بپردازند. آنان از ترکیب اشکال هندسی (خط، زاویه، مربع، مکعب، کثیرالاضلاع، مخروط، مارپیچ، دایره و کره) صدها طرح نو، شبکه و ستاره رسم کردند و آثار هنری جالب و زیبایی را به وجود آوردند" (Dorant, 1989: 329). البته به طوری که گفته شد، هنرمندان اسلامی از اشکال توریقی و نباتی و نقش‌های اسلیمی نیز در کنار اشکال هندسی به صورت مستقل یا ترکیبی استفاده کردند. از آنجاکه اکثر منابر مساجد تا قرن ۷ و ۸ هـ.ق. از چوب ساخته می‌شد، چوب‌بری، کنده‌کاری و حکاکی از مهم‌ترین هنرهای تزئینی در منابر چوبی به شمار می‌رفت. نخستین منبر چوب‌بری و کنده‌کاری شده، منبر مسجد قیروان است. این منبر از چندین ردیف که هر کدام به قسمت‌های مستطیل‌شکل با اشکال

مسندگاه دارد و با چوب گردو ساخته شده است. در ساخت آن، هیچ-گونه اتصالات فلزی به کار نرفته و تمامی قطعات آن با تکنیک فاق و زبانه و بدون چسب، چفت و بست شده است. بر اثر مرور زمان و تخریب منبر، سه پله انتهایی آن فروریخته و برای نگه داشتن اتصالات آن از میخ‌ها و بست‌های فلزی استفاده شده است (شکل ۵ و ۶).

شکل ۴: نمای کلی منبر فریزهند (عکس: نگارندگان، ۱۳۹۳)

شکل ۵: مرمت غیر اصولی و استفاده از میخ (عکس: نگارندگان، ۱۳۹۳)

شکل ۶: فروریختن سه پله انتهایی و استفاده از میخ‌های فلزی در منبر فرزند و بست‌های فلزی منبر فریزهند (عکس: نگارنده ۱۳۹۳)

معرفی منبر فریزهند و موقعیت جغرافیایی آن

روستای فریزهند در شهرستان نطنز استان اصفهان قرار گرفته است. این روستا در فاصله ۱۹ کیلومتری پاسگاه پل هنجن (واقع در جاده قدیم نطنز)، در آخرین ده قرار گرفته است. فریزهند اگرچه به موقعیت تفرجگاهی شهرت دارد؛ اما مکانی تاریخی است و در معجم البلدان یاقوت حموی (وفات ۶۲۶ ق.) از آن به‌عنوان قریه‌ای تابعه میمه اصفهان یاد شده است (شکل ۱۳) (۱۳۸۳). در این روستا دو منبر چوبی بسیار نفیس احتمالاً از دوره ایلخانی و پیش از آن بر جای مانده است. یکی از منبرها در مسجد زیر نگین و یکی در زیارتگاه امامزاده صاحب‌منبر واقع است که کتیبه آن تاریخ ۵۸۷ هـ ق را نشان می‌دهد. بقعه امامزاده صاحب‌منبر فریزهند، که نسب ایشان به روایت از اهالی به عمادین زید امامزاده زین‌العابدین (ع) می‌رسد، منبری قدیمی و نسبت‌کاری‌شده در گوشه آن قرار دارد که آوازه زیارتگاه، از وجود منبر نامبرده است (شکل ۴). این منبر طی سال‌ها در اثر عوامل مختلفی آسیب دیده و حالت نخستین را از دست داده است. جابه‌جایی‌های مداوم و مکرر باعث سست‌شدن اتصالات و در نتیجه فاصله‌گرفتن قطعات از یکدیگر شده است. با این وصف، منبر فریزهند به مرمت و اقدامات حفاظتی، نیازی عاجل دارد؛ چراکه با تداوم وضع موجود، قطعات بیشتری از آن جدا می‌شود و همچنین تخریب پله‌های آسیب‌دیده با سرعت بیشتری ادامه خواهد یافت؛ از دیگر سو، مرمت‌های غیراصولی انجام‌گرفته، مانند استفاده از میخ‌های فلزی و بست‌های آهنی، آسیب‌دیدگی منبر را تسریع کرده است (شکل ۵). آخرین عامل تهدیدزای منبر، مکان و نحوه نگهداری آن است. زیارتگاه امامزاده منبر گذشته از مشکل امنیتی و حفاظتی، به سبب نداشتن سیستم کنترلی عوامل مخرب‌زای چوب، مانند دما و رطوبت و نیز مراجعه متعدد اهالی منطقه برای نذر و نیاز، نمی‌تواند محل مناسبی برای نگهداری باشد.

منبر فریزهند در وضعیت فعلی، ۲۳۰ سانتی‌متر طول، ۹۰ سانتی‌متر عرض و ۳۲۰ سانتی‌متر ارتفاع دارد و دارای تزئینات هندسی، گیاهی و کتیبه‌های کوفی است. بیشتر قسمت‌های آن تا به‌امروز از گزند حوادث محفوظ مانده است. این منبر جزو منبرهایی است که در ورودی هفت پله و

معرفی منبر برز رود و موقعیت جغرافیایی آن

منبر برز رود در امامزاده شاهزاده اسماعیل، اسحاق و حلیمه خاتون روستای برز، واقع در بخش مرکزی شهرستان نطنز از توابع استان اصفهان قرار دارد. این مکان شریف با توجه به خط‌نوشته‌های روی تیرها و تخته‌های سقف، چندین بار، از جمله سال ۵۱۲ و ۱۰۲۳ هـ.ق. مورد آسیب قرار گرفته است. آخرین بار در سال ۱۳۳۵ هـ.ش. بر اثر جاری شدن سیل، خسارت شدیدی به آن وارد شده است؛ ولی هر بار توسط اهالی بازسازی و مرمت شده است. قبور امامزادگان معزز تا زمان امامت حضرت امام حسن عسگری (ع) مخفی بوده که در آن زمان توسط شخص فاضل و عالمی از اهالی به نام قاضی فضل‌الدین محل دقیق دفن، مشخص شده است و جهت حفظ قبور، در سال ۵۴۳ هـ.ق. توسط نجارهای برزی این منبر زیبا ساخته می‌شود و روی قبور قرار می‌گیرد. با اینکه این منبر در اثر سیل‌ها و جابه‌جایی‌ها صدمات زیادی را متحمل شده، خوشبختانه همچنان مقاوم و پابرجا باقی مانده است (شکل ۷).

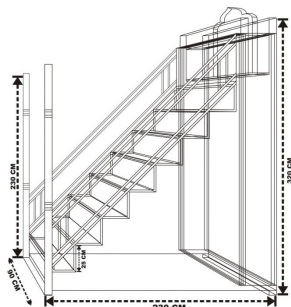

شکل ۷: نمای کلی منبر روستای برز رود (نگارندگان، ۱۳۹۳)

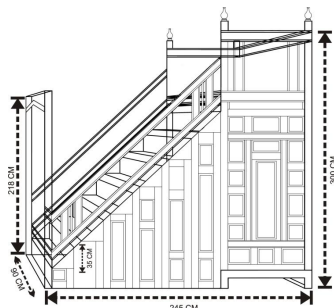
مطالعه تطبیقی ساختار منبر فریزهند و برز رود

منبر روستای فریزهند دارای هفت پله، نشیمن‌گاه و ستون و احتمالاً درگاه بوده که در حال حاضر فقط ستون‌های آن باقی مانده و قسمت درگاه آن شکسته و موجود نیست و از چوب گردو ساخته شده است. این منبر ۲۳۰ سانتی‌متر طول، ۹۰ سانتی‌متر عرض و ۳۲۰ سانتی‌متر ارتفاع دارد. ارتفاع پله‌های آن ۲۵ سانتی‌متر است، ارتفاع ستون‌ها از سطح زمین ۲۳۰ سانتی‌متر است و همچنین دارای تزیینات هندسی و گیاهی و کتیبه‌هایی به خط کوفی تزیینی است (شکل ۸).

منبر برز رود در امامزاده شاهزاده اسماعیل، اسحاق و حلیمه خاتون روستای برز واقع است. ارتفاع نهایی آن ۳ متر، عرض آن ۹۰ سانتی‌متر، ارتفاع پله‌های آن ۳۵ سانتی‌متر و دارای هفت پله با نشیمن‌گاه است. دارای درگاه ورودی با کتیبه‌هایی به خط کوفی و ریحان است. ارتفاع درگاه آن ۲۱۸ سانتی‌متر و عرض آن ۲۴۵ سانتی‌متر است. در اطراف نشیمن‌گاه، کتیبه‌هایی به خط ریحان نوشته شده و همچنین بر روی قیده‌های آن نیز آیاتی از قرآن کنده‌کاری شده است. این منبر دارای نقوش هندسی و گیاهی است که به شیوه کنده‌کاری انجام شده است (شکل ۹).

شکل ۸: طرح آنالیز شده و ابعاد منبر فریزهند (نگارندگان، ۱۳۹۳)

شکل ۹: طرح آنالیز شده و ابعاد منبر برز رود (نگارندگان، ۱۳۹۳)

جهت سهولت در خوانش تطبیقی هر دو منبر، نتایج ساختارشناسی منابر مذکور در جدول ۱ مورد بررسی واقع شده است.

جنس منبر برز از چوب چنار است که در ساخت اولیه آن هیچ‌گونه میخ فلزی به کار برده نشده است. ارتفاع نهایی آن ۳ متر و عرض آن ۹۰ سانتی‌متر است و دارای هفت پله است. در کناره‌های بیرونی پله‌های منبر، آیاتی از کلام‌الله مجید، از جمله آیه‌الکرسی کنده‌کاری شده است و در انتهای آیات، در قسمت فوقانی، محل نشستن خطیب، در محل تکیه‌گاه دست راست، تاریخ ساخت منبر به زبان عربی حک شده و دارای تزیینات هندسی و گیاهی است.

جدول ۱: مقایسه تطبیقی ساختار دو منبر فریزهند و برزرو (نگارندگان، ۱۳۹۳)

شکل نشستگاه	شکل ستون	ارتفاع ستون	ارتفاع پله	عرض	طول	ارتفاع	تعداد پله	
محرابی	استوانه‌ای	۲۳۰	۲۵	۹۰	۲۳۰	۳۲۰	۷	فریزهند
ساده	استوانه‌ای با مقطع شش ضلعی	۲۱۸	۳۵	۹۰	۲۴۵	۳۰۰	۷	برزرو

هم قرار گرفتن قطعات هندسی به صورت مشبک تشکیل شده است؛ ولی به لحاظ تنوع طرح، ما شاهد ۳ طرح متفاوت هستیم. نقوش هندسی منبر برزرو از نقش‌های ساده‌ای شکل گرفته‌اند که تکنیک اجرای آن‌ها به صورت مثبت برجسته، کم‌برجسته، مشبک و شقاچینی^۲ است و دارای فضای مثبت و منفی، ترکیب و تناسب و تکرار واگیره‌ای، ۱/۲ آیینه‌ای و ۱/۴ آیینه‌ای است. نقوش هندسی به کاررفته در بدنه اصلی منبر، همگی در کادر مستطیل عمودی قرار گرفته‌اند و دارای فضای مثبت و منفی هستند که در فضاهای مثبت آن‌ها از نقوش گیاهی استفاده شده است که این نقوش به صورت کنده‌کاری طرح اصلی است و فاقد زمینه هستند. همچنین در سایر قسمت‌های هندسی منبر نیز از نقوش تزئینی گیاهی برای تزئین فضای مثبت این قطعات استفاده شده است که همگی به صورت مثبت کم‌برجسته و فاقد زمینه است. جهت مطالعه مؤلفه‌های تصویری نقوش هندسی دو منبر، جدول ۲ تدوین شده است.

نتایج به دست آمده از آنالیز نقوش هندسی دو منبر فریزهند و برزرو نشان می‌دهد که به‌طور کلی این طرح‌ها دارای ویژگی‌های زیر هستند:

۱. تکنیک اجرایی نقوش به جز مواردی جزئی مثبت برجسته بوده است.
۲. نحوه تکرار نقوش به روش تکرار واگیره‌ای و یا ۱/۲ و ۱/۴ آیینه‌ای بوده است.
۳. نقوش دارای تناسب و ترکیب، قرینه‌سازی بوده است.
۴. کلیه نقوش در درون کادر قرار گرفته بوده‌اند.

لازم به ذکر است که در بررسی‌های نقوش هندسی منبر فریزهند، این نقوش ابتدا به روش مشبک، شبکه‌سازی شده است؛ سپس روی زمینه‌ای چسبانده شده و بعد کار مثبت روی آن انجام شده است.

جدول ۳ به تفکیک ویژگی‌های ساختار بصری نقوش هندسی دو منبر می‌پردازد.

در این بخش از پژوهش، ساختارشناسی تزئینات منبر، به سه وجه نقوش هندسی، نقوش گیاهی و عناصر نوشتاری طبقه‌بندی شده است و در نهایت در هر بخش، مقایسه تطبیقی دو منبر صورت گرفته است.

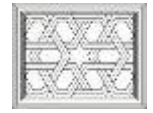

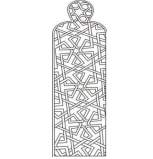

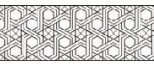

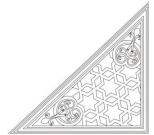

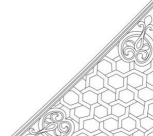

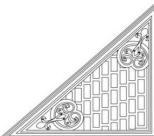

بررسی تطبیقی نقوش هندسی منبر فریزهند و منبر

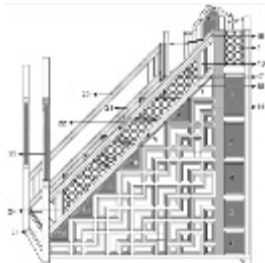
برزرو

از مجموعه‌قطعاتی که دارای نقش هستند در منبر فریزهند، ۱۴ قطعه دارای نقش‌های متنوع هندسی است که در قسمت‌های مختلف منبر قرار گرفته‌اند. از مجموع این قطعات، تعداد ۵ قطعه مربوط به قسمت زیر نشیمن‌گاه است که دارای کادرهای مستطیل عمودی هستند و نقوش مورداستفاده در آن‌ها شامل مثلث، شش ضلعی، ستاره، چندضلعی و... است. ۵ قطعه دیگر مربوط به لچکی‌های زیر پله است که دارای نقوش تلفیقی هندسی، گره و اسلیمی هستند. ۲ قطعه مربوط به ستون‌های منبر است که دارای نقش واحدی هستند. یک قطعه مربوط به پله دوم منبر است و قطعه آخر مربوط به قسمت پشت نشیمن‌گاه است که نقش آن گره هندسی است و در یک کادر مستطیل عمودی قرار گرفته است و بالای آن فرم محرابی شکل دارد. این نقوش به روش مثبت برجسته کار شده‌اند و همگی دارای فضای مثبت و منفی و همچنین بافت هستند. در اجرای برخی از آن‌ها از تکرار قرینه‌ای و تکرار واگیره‌ای بهره گرفته‌اند. نقوش دارای تناسب و ترکیب مناسبی با نقوش دیگر است.

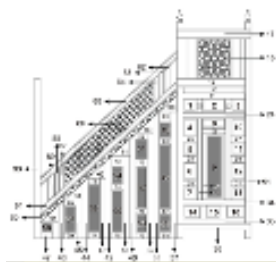
از مجموع قطعات دارای نقش مایه در منبر برزرو، تعداد ۲۴ قطعه دارای نقش مایه هندسی هستند که با تکنیک مثبت برجسته کار شده‌اند که به دلیل تکرار عین به عین این نقوش در قسمت چپ منبر از نظر تنوع نقش، تعداد ۱۲ قطعه با نقش متفاوت دیده می‌شود. همچنین در قسمت پله‌ها و قسمت نشیمن‌گاه تعداد ۱۰ قطعه دارای ساختار هندسی است که از کنار

جدول ۲: مطالعه تطبیقی نقوش هندسی دو منبر فریزهند و منبر برزود (نگارندگان، ۱۳۹۳)

ساختارشناسی نقوش هندسی منبر فریزهند					
شماره محل قرارگیری	تصویر اصلی نقش	طرح آنالیز شده	شماره محل قرارگیری	تصویر اصلی نقش	طرح آنالیز شده
۲			۳		
۴			۵		
۶			شماره ۳		
۱۹			۲۳		
۸			۱۰		
۱۱			۱۲		
۱۳					

ساختارشناسی نقوش هندسی منبر برزورد (نگارندگان، ۱۳۹۳)

شماره محل قرارگیری	تصویر اصلی نقش	طرح آنالیزشده	شماره محل قرارگیری	تصویر اصلی نقش	طرح آنالیزشده
۹			۴۹		
۵۳			۵۱		
۵۴			۵۷		
۵۸			۵۵		
۵۲			۵۶		
۱۸			پله هفتم		
پله ششم			پله ششم		

جدول ۳: جمع‌بندی تطبیقی مؤلفه‌های بصری مختص ساختار نقوش هندسی دو منبر فریزهند و برزروود (نگارندگان، ۱۴۰۱)

شماره نقش		ویژگی نقش		نقش هندسی		قرینه سازی	نوع تکرار	تکنیک اجرایی	نوع کادر
۱۴	گره شش داودی	۱	واگیره	منبت	مثلاث				
۱۲	شبکه هندسی مستطیل	*	۱/۲	مشبک-منبت	مثلاث				
۱۱	گره شش داودی	*	واگیره	مشبک-منبت	مثلاث				
۱۰	گره شش و لوز	*	واگیره	مشبک-منبت	مثلاث				
۸	گره متن بندی شش	۱	۱/۴	مشبک-منبت	مثلاث				
۲۴	گره حاشیه بند بازوبندی جفت	*	واگیره	منبت	فاقد کادر				
۱۹	گره متن بندی، پنج سرمدان	*	واگیره	منبت	محرابی				
پله دوم	شبکه هندسی مربع	*	۱/۴	مشبک	افقی				
۶	گره شش داودی	*	۱/۲	مشبک	عمودی				
۵	گره شش داودی	*	واگیره	مشبک	عمودی				
۴	گره سناره و شش	*	واگیره	مشبک	عمودی				
۲	گره شش معلقی	*	واگیره	مشبک	عمودی				
۲	گره متن بند، شش بازوبندی شش	*	واگیره	مشبک	عمودی				
بررسی ویژگی‌های نقوش هندسی منبر برزروود									
شماره نقش		ویژگی نقش		نقش هندسی		قرینه سازی	نوع تکرار	تکنیک اجرایی	نوع کادر
پله ششم	پله ششم	شبکه مثلاث							
پله هفتم	پله هفتم	شبکه هندسی شش و مثلاث							
۱۸	گره شش و لوز	*	۱/۴	شقاچینی، منبت	عمودی				
۵۶	گره هندسی پنج کند	*	۱/۲	منبت برجسته	عمودی				
۵۲	گره هندسی	*	۱/۴	منبت برجسته	عمودی				
۵۵	گره شش و مربع	*	واگیره	منبت برجسته	عمودی				
۵۸	گره هندسی	*	۱/۲	منبت کم برجسته	عمودی				
۵۷	گره پنج کند	*	۱/۲	منبت برجسته	عمودی				
۵۴	گره هشت و مربع	*	۱/۴	منبت برجسته	عمودی				
۵۱	گره پنج کند	*	واگیره	منبت برجسته	عمودی				
۵۳	گره پنج کند	*	واگیره	منبت برجسته	عمودی				
۴۹	شبکه هندسی	*	۱/۲	منبت برجسته	عمودی				
۶	گره هشت چهار بندی هشت	*	۱/۴	منبت برجسته	عمودی				

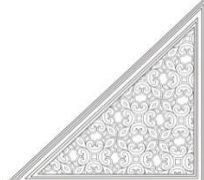

طرح است که در اصطلاح دارای قرینه در بی‌قرینگی است و برخی از حاشیه‌ها دارای تکرار واگیره‌ای است. طرح محل قرارگیری نقوش گیاهی منبر فریزهند در جدول ۴ به رنگ خاکستری رنگ‌آمیزی شده است. در مقایسه نقوش این دو منبر باید گفت که نقوش گیاهی منبر برزورد دارای تنوع و تعداد بیشتری است و کمتر از تکرار واگیره‌ای استفاده شده و بیشتر طرح‌ها تکرار $\frac{1}{2}$ آینه‌ای دارد و همچنین در کادرهایی که نقوش آن‌ها قرینه دیده می‌شود، دارای تفاوت‌های نامحسوس است. پراکندگی نقوش گیاهی در منبر برزورد بیشتر است و تقریباً در همه قسمت‌های منبر دیده می‌شود؛ در صورتی که در منبر فریزهند نقوش گیاهی، بیشتر در بدنه اصلی به صورت تکرار واگیره‌ای اجرا شده‌اند. شیوه اجرا در منبر فریزهند به صورت مثبت‌برجسته است؛ در حالی که در منبر برزورد طرح‌های اصلی از شیوه مثبت‌برجسته و در طرح‌های فرعی و حاشیه از مثبت کم‌برجسته استفاده شده است.

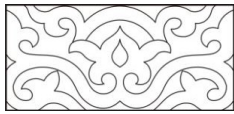

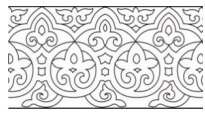

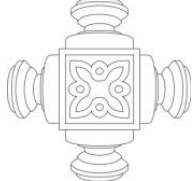

در جداول ۴ و ۵ به تفکیک و در نهایت به صورت تطبیقی عناصر گیاهی منبرها مورد بررسی قرار گرفته است.

بررسی تطبیقی نقوش گیاهی منبر فریزهند و منبر برزورد
 نقوش گیاهی منبر فریزهند، در بدنه اصلی منبر، به کار برده شده است که این نقوش دارای سه طرح اصلی به صورت واگیره‌ای است و در کل بدنه‌ی منبر با یک ترکیب‌بندی دقیق تکرار شده‌اند و در قاب‌بندی‌های مربع‌شکل، L شکل و مستطیل‌شکل قرار گرفته‌اند. این نقوش دارای تکرار $\frac{1}{4}$ آینه‌ای هستند؛ همچنین دو طرح حاشیه اسلیمی در قسمت نشیمن‌گاه منبر قرار دارد که دارای طرح گیاهی و تکرار واگیره‌ای است.

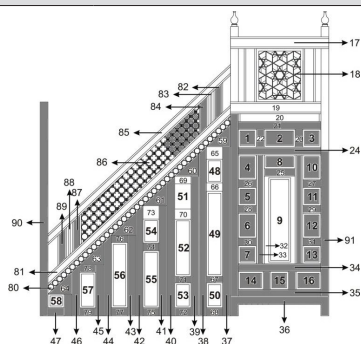
نقوش گیاهی منبر برزورد به دو شیوه اجرا شده‌اند: دسته اول نقوشی هستند که در کادر قرار گرفته‌اند و دارای زمینه هستند و نقوش آن به صورت کاملاً برجسته است و دسته دوم نقوشی هستند که طرح اصلی بر روی چوب کنده شده است که بیشتر در حاشیه کادرهای اصلی به کار برده شده‌اند. نقوش اصلی در کادرهای باحاشیه، دارای اسلیمی‌های توپُر است که مشخصه اسلیمی‌های دوره سلجوقی است، نقوش در کادرهای مربع‌شکل و مستطیل‌شکل به صورت افقی و عمودی قرار گرفته‌اند و دارای تکرار $\frac{1}{2}$ و $\frac{1}{4}$ آینه‌ای هستند و همچنین عناصر این کادرها دارای تفاوت‌های نامحسوسی در

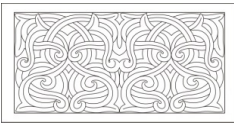

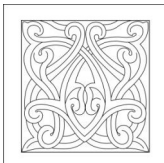
جدول ۴: مطالعه تطبیقی مؤلفه‌های بصری نقوش گیاهی در دو منبر فریزهند و برزورد (نگارندگان، ۱۳۹۳)

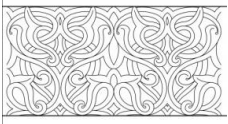

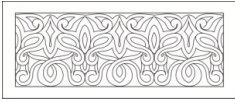

ساختارشناسی نقوش گیاهی منبر فریزهند					
طرح آنالیزشده	تصویر نقش	شماره محل نقش	طرح آنالیزشده	تصویر نقش	شماره محل نقش
		۱۴			۷

		۲۸			۲۷
		۳۰			۲۰
		۱			زیر ۲۸
					۱۷

ساختارشناسی نقوش گیاهی منبر برزورد

شماره محل نقش	تصویر نقش	طرح آنالیز شده	شماره محل نقش	تصویر نقش	طرح آنالیز شده
۱			۳		
۵			۲		

		۱۰			۴
		۱۴			۸
		۸۹			۸۱
		۸۲			۲

جدول ۵: جمع‌بندی تطبیقی ویژگی‌های برجسته ساختار بصری نقوش گیاهی دو منبر فریزهند و برزروود (نگارندگان، ۱۳۹۳)

نوع ترکیب‌بندی نقوش	مکان‌های قرارگیری نقوش	نحوه اجرای نقوش گیاهی	نوع تکرار نقوش گیاهی	تعداد قطعات نقوش گیاهی	ویژگی ساختار نقوش نوع منبر
مستطیل و مربع	بدنه اصلی و نشست‌گاه	منبت‌برجسته	واگیره‌ای، $\frac{1}{2}$ و $\frac{1}{4}$ آینه‌ای	۶۵ قطعه	منبر فریزهند
مربع، مستطیل افقی و عمودی، ذوزنقه	در تمام قسمت‌های منبر	منبت‌برجسته و کم‌برجسته	آینه‌ای $\frac{1}{2}$	۸۴ قطعه	منبر برزروود

بانی ساخت منبر، از کتیبه‌های موجود بر روی منبر است که نگارنده موفق به خوانش آن‌ها شده است و در این میان، تنها یک کتیبه به خط کوفی تزیینی است که به‌علت قرار گرفتن میله‌ای فلزی بر روی عبارت آن، قابل قرائت نبوده است. نکته قابل تأمل در نگارش کتیبه‌های مربوط به قیده‌های منبر است که هنرمند از قسمت بالا با عبارت «بسم الله الرحمن الرحیم» آغاز کرده و سپس آیه ۳۶ سوره نور را شروع کرده و در ادامه، آیه ۳۷ همین سوره را نگارش کرده است و در وجه عمودی، نگارش آیات را ادامه داده و در شروع قید پایین برای رعایت تسلسل، آیات را به‌صورت برعکس و در اصطلاح آینه‌ای نوشته است. این نوع طراحی اگر چه در خوانش آیات بیننده را دچار

بررسی تطبیقی عناصر نوشتاری در کتیبه‌های دو منبر فریزهند و برزروود

کتیبه‌های منبر فریزهند به‌صورت کنده‌کاری و با خط کوفی تزیینی و ساده بر روی قیده‌های منبر، مسندگاه و پله‌ها قرار گرفته‌اند، که مجموع چهار متن و جمله مجزا در ۹ کادر مختلف کنده‌کاری شده است. البته، به‌دلیل محل قرارگیری منبر در امام‌زاده و مماس‌بودن یک وجه آن با دیوار، امکان بررسی نقوش و کتیبه‌های این قسمت وجود نداشت؛ در نتیجه در این نوشتار فقط کتیبه‌های قسمت راست منبر مورد بررسی قرار گرفت. به‌طور کلی آیه‌های ۳ و ۳۶ سوره نور و آیات ۱ و ۲ سوره مؤمنون و همچنین سوره توحید و کتیبه مربوط به

عبارت «بسم الله الرحمن الرحيم» شروع شده و در انتهای قید سمت راست منبر، آیه ۵۷ به پایان رسیده و در ابتدای قسمت چپ منبر، آیه ۵۸ سوره یونس آغاز شده و تا ابتدای آیه ۵۹ سوره نگاشته شده است. در بخش داخلی منبر، بر روی ستون قسمت نشیمن گاه، آیه ۲۸۵ سوره بقره کنده کاری شده است (سومین تصویر از کتیبه منبر برزروود). به منظور سهولت در مطالعه کتیبه‌ها و انسجام پژوهش، تصاویر در جدول ۶ تدوین شده‌اند. در ادامه ابتدا تشریح تطبیقی کتیبه‌های هر دو منبر می‌آید و سپس به مطالعه بصری کتیبه‌ها پرداخته می‌شود.

مشکل می‌کند؛ اما از نظر هنرمند، رعایت تسلسل آیات و گردش چشم در پی‌گیری آیات، مهم‌تر از خوانش آن‌ها جلوه کرده است. قرارگیری آیات به صورت آئینه‌وار مشکل هنرمند را در نوشتار عربی که از راست به چپ است، حل کرده است. در بررسی کتیبه‌های منبر برزروود، به شش متن و جمله مجزا در چندین کادر مختلف رسیدیم. اولین بخش از کتیبه‌ها مربوط است به آیاتی از سوره یونس که بر روی قید بالای منبر نگاشته شده است. آیات ۵۷ و ۵۸ سوره یونس به خط نسخ نوشته شده و به همراه اسلیمی تزیین شده است. این آیات با

جدول ۶: مطالعه تطبیقی عناصر نوشتاری در کتیبه‌های منبرهای فریزهند و برزروود (نگارندگان، ۱۳۹۳)

ساختار عناصر نوشتاری در کتیبه‌های منبر فریزهند			
ردیف	تصویر کتیبه	محل کتیبه	عبارت کتیبه (توضیحات)
۱		کتیبه قید بالایی منبر	«بسم الله الرحمن الرحيم»
۲		کتیبه قید اصلی منبر سمت راست	«فِي بُيُوتِ الَّذِينَ أُذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعُوا وَ يَذَكَّرَ فِيهَا أَسْمُهُمْ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (۳۶) رَجُلًا لَا تُلْهِمُهُمْ تِجَارَةً وَ لَا بَيْعًا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ إِقَامِ الصَّلَاةِ وَ آيَتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَ الْأَبْصَارُ» (۳۷ نور)
۳		کتیبه قید اصلی منبر سمت راست	«ان ترفع و يذکر فيها اسمه يسبح» (ادامه آیه ۳۶ نور)
۴		کتیبه قید اصلی منبر سمت راست	«يسبح له فيها بالغدو و الاصال رجال لاتلهيهم تجارة و لا بيعا عن ذكر الله» (ادامه آیه ۳۶ نور)
۵		کتیبه قید اصلی منبر سمت راست	«...ما تتقلب فيه القلوب...» که به صورت آئینه از چپ به راست نوشته شده است.
۶		کتیبه قید اصلی منبر سمت راست	«قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ (۱) الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ (۲)» «همانا اهل ایمان به فیروزی و رستگاری رسیدند (۱) آنان که در نماز خود خاضع و خاشعند»

<p>(بانی ساخت منبر) «مما امر بإيجاد هذا المنبر اسبح الجليل الضعيف ابن المسو بن محمد بن احمد بن»</p>	<p>کتیبه روی پله سوم</p>	 	<p>۷</p>
<p>متن سوره توحید خط: کوفی تزئینی</p>	<p>نشیمن گاه</p>		<p>۸</p>
<p>ساختار عناصر نوشتاری در کتیبه‌های منبر برزورد</p>			
<p>«بسم الله الرحمن الرحيم»</p>	<p>قید سمت راست منبر</p>		<p>۱</p>
<p>«قل به فضل الله و برحمته فيذلك فليفرحوا هو خير مما يجمعون (۵۸) قل ارايتم ما انزل الله لكم من رزق فجعلتم منه حراما و حلالا قل الله اذن لكم ام على الله تفترون» (۵۹ بونس)</p>	<p>قید سمت چپ منبر</p>		<p>۲</p>
<p>«أَمَّنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَ الْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ» (۲۸۵ بقره)</p>	<p>ستون نشیمن گاه</p>		<p>۳</p>
<p>الف: «وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَ لَا يَؤُدُّهُ حِفْظُهُمَا وَ هُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ» (۲۵۵) ب: «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدْ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا وَ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ» (۲۵۶)</p>	<p>الف: بالای نشیمن گاه</p> <p>ب: پایین نشیمن گاه</p>	 <p style="text-align: center;">الف ب</p>	<p>۴</p>
<p>«و سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ» (۷۳ زمرد)</p>	<p>الف: کتیبه بالای درگاه منبر</p>	 <p style="text-align: center;">الف</p>	<p>۵</p>
<p>ب. چهار عبارت الملك</p>	<p>ب ۱-۲: کتیبه پشت درگاه منبر</p>	 <p style="text-align: center;">ب ۲</p>	<p>۵</p>

<p>«من هذا المنبر الضعيف المذنب، محمد بن ابوالقاسم بن الحسين بن عيسى غفر الله له به تاريخ شهر ربيع الآخر سنة ثلاث و اربعين و خمسمائه» (۵۴۳ هـ.ق.)</p>	کتیبه مربوط به بانی ساخت	محل نشستن خطیب		۶
	کتیبه نام سازنده منبر			
	کتیبه سال ساخت منبر			

قرارگیری آن‌ها بر روی قیدها و همچنین قسمت نشیمن‌گاه منبر است. در هر دو منبر فقط از آیات قرآن در نگارش کتیبه‌ها استفاده شده است و انتخاب آیه‌ها با یکدیگر متفاوت است؛ در منبر فریزهند از آیات سوره‌های نور، مومنون و توحید و در منبر برزورد از آیات سوره‌های بقره، یونس و زمر استفاده شده است. هر دو منبر دارای کتیبه بانی ساخت هستند و در منبر برزورد کتیبه مربوط به سال ساخت آن نیز موجود است. جمع‌بندی بررسی دو کتیبه در جدول ۷ آمده است.

نتایج به‌دست‌آمده از بررسی کتیبه‌های دو منبر فریزهند و برزورد، نشان می‌دهد که به‌طور کلی هم از نظر محتوای کتیبه‌ها و هم از نظر نوع خط نگارشی با هم متفاوت هستند؛ ولی در محل قرارگیری کتیبه‌ها و همچنین استفاده از آیات قرآن مجید در نگارش کتیبه‌ها دارای وجه اشتراک هستند. کتیبه‌های منبر فریزهند به خط کوفی ساده و تزئینی بر روی قیدهای منبر، قسمت نشیمن‌گاه و یک کتیبه نیز بر روی پله‌ها نگاشته شده است. کتیبه‌های منبر برزورد بیشتر به خط نسخ و یک کتیبه به خط کوفی تزئینی نگاشته شده و محل

جدول ۷: جمع‌بندی تطبیقی کتیبه‌های منبرهای مطالعاتی (نگارندگان، ۱۳۹۳)

مؤلفه‌های بصری / منبرهای مطالعاتی	تعداد کتیبه	نوع خط	محل قرارگیری کتیبه‌ها	تکنیک اجرای کتیبه‌ها
فریزهند	۹ کتیبه	کوفی ساده و تزئینی	قیدها، نشیمن‌گاه و پله سوم	منبت‌برجسته
برزورد	۲۲ کتیبه	نسخ و کوفی تزئینی	قیدها، نشیمن‌گاه	منبت‌برجسته

ساختاری نشستگاه، منبر فریزهند دارای فرمی محرابی شکل است در حالیکه منبر برزورد شکلی ساده دارد و فرم ستون‌های هر دو منبر استوانه‌ای با مقطع دایره و شش ضلعی است. نتایج بدست آمده از بررسی کتیبه‌های دو منبر فریزهند و برزورد، نشان می‌دهد که به‌طور کلی هم از نظر محتوای کتیبه‌ها و هم از نظر نوع خط نگارشی با هم متفاوت هستند. در پایان آن که هر دو منبر در فضایی قرار دارند که استانداردهای نگهداری آثار تاریخی را ندارد و این مورد در خصوص منبر فریزهند شرایط جدی و بحرانی‌تری را رقم زده است. بر این اساس پیشنهاد می‌شود، چنین آثار فاخری که تعداد آن‌ها نیز بسیار اندک است به روش‌های اصولی و در مکان‌های مناسبی مورد حفاظت قرار گیرند.

نتیجه‌گیری

اهمیت منبر و ساخت آن در طرح و نقش‌های متعدد توسط هنرمندان خلاق مسلمان، نشان داد که این عنصر کاربردی مذهبی از جایگاه به‌خصوصی در میان واعظان و سخنرانان برخوردار بوده و در طی زمان یکی از اسباب اصلی مساجد محسوب شده است؛ از این رو در این پژوهش تلاش شد که شیوه‌های خلاقانه ساخت منابر بررسی شود؛ بنابراین در یک جمع‌بندی کلی به بررسی ساختار، نقوش و محتوای کتیبه‌های منابر فریزهند و برزورد پرداخته شده است. بر همین اساس برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های مطرح‌شده چنین نتیجه‌ای حاصل می‌شود: هر دو منبر دارای هفت پله هستند، هر دو دارای ستون و درگاه هستند، هر دو دارای یک پهنا می‌باشند. از نظر شکل

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- در صورتی که جزء کوچکی از طرح متن در جهات طولی و عرضی تکرار شود و این اجزا با خطوط و نقوشی یا به‌قولی با «گیره‌ها» به یکدیگر متصل شوند، به اصطلاح واگیره می‌گویند.
- ۲- شفاچینی نوعی گره‌چینی است.
- ۳- «و آن مشکات) در خانه‌هایی (قرار دارد؛ مانند معابد و مساجد و منازل انبیا و اولیا) که خدا رخصت داده که آنجا رفعت یابد و در آن‌ها ذکر او شود و صبح و شام تسبیح و تنزیه ذات پاک او کنند (۳۶) پاک‌مردانی که هیچ کسب و تجارت، آنان را از یاد خدا و به‌پاداشتن نماز و دادن زکات غافل نگرداند و از روزی که دل و دیده‌ها در آن روز حیران و مضطرب است ترسان و هراسانند (۳۷)» (ترجمه آیات ۳۶ و ۳۷ سوره نور)
- ۴- «خدای یکتاست که جز او خدایی نیست، زنده و پاینده است، هرگز او را کسالت خواب فرانگیرد؛ تا چه رسد که به خواب رود، اوست مالک آنچه در آسمان‌ها و زمین است، که را این جرأت است که در پیشگاه او به شفاعت برخیزد؛ مگر به فرمان او؟ علم او محیط است به آنچه پیش نظر خلق آمده و آنچه سپس خواهد آمد و خلق به هیچ مرتبه از علم او احاطه نتوانند کرد؛ مگر به آنچه او خواهد، قلمرو علمش از آسمان‌ها و زمین فراتر و نگهبانی زمین و آسمان بر او آسان و بی‌زحمت است و او والا مرتبه و با عظمت است.»
- ۵- سامانیان، صمد و دهقانی، طیبه (۱۳۹۴) "بررسی تطبیقی طرح و نقش منبر جامع نائین و منبر جامع سوریان" فصلنامه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی، دوره ششم، شماره ۱۹، صص: ۲۹-۵۰
- <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e7>
- http://ghoolabad.com/media/museum/image/no-dooshan_jome_mosque_pulpit_menbar_old.jpg
- www.masjed.ir
- <https://www.metmuseum.org/>
- <https://www.metmuseum.org/>
- شراهی، اسماعیل؛ موسوی‌نیا، سیدمهدی (۱۳۹۹). «بررسی ابعاد شکلی و تزئینی منبر مسجد نقوسان نغرش». نگره، شماره ۵۴، صص. ۴۱-۵۳.
- شیخ‌بیگللو، امید (۱۳۹۳). «طراحی و ساخت منبر چوبی براساس نمونه‌های دوره‌ی ایلخانی منابر مسجد جامع اصفهان و نائین». پایان‌نامه کارشناسی/رشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- گرگویی، حسن (۱۳۸۳). «منبر قدیمی مسجد جامع ندوشن». فرهنگ یزد. شماره ۱۸ و ۱۹، صص. ۲۰۱-۲۱۷.
- مهرپویا، جمشید (۱۳۷۶). کاربرد چوب و تزئینات چوبی در معماری ایران. تهران: سازمان میراث فرهنگی.
- نوروزی قره‌قشلاق، حسین؛ صالحی، سمیه؛ رشادی، حجت‌الله (۱۳۹۸). «بررسی تطبیقی دو منبر سلجوقی و ایلخانی (مشکول و نائین)». نگارینه هنر اسلامی، دوره ششم، شماره ۱۷، صص. ۴۷-۵۹.

منابع

- قرآن کریم. مترجم: مهدی الهی قمشه‌ای.
- بیات‌راد، نیلوفر (۱۳۹۱). «نسبت نقوش تکرار شونده منبرهای چوبی با مفاهیم نمادین در هنر اسلامی». پایان‌نامه کارشناسی/رشد، دانشگاه هنر اصفهان.
- حموی، یاقوت (۱۳۸۳). معجم‌البلدان. مترجم: علی نقی منزوی، تهران: سازمان میراث فرهنگی.
- خوانساری ابیانه، زین‌العابدین (۱۳۷۸). بیانیه و فرهنگ مردم آن. تهران: گنجینه هنر.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷). لغت‌نامه دهخدا. جلد چهاردهم، تهران: دانشگاه تهران.
- زمرشیدی، حسین (۱۳۶۵). گره‌چینی در معماری اسلامی و هنرهای سنتی. تهران: نشر دانشگاهی.

A comparative study of the visual components of the wooden pulpit inscriptions of the Sajluqi period in the village of Ferizhand and Barazrood, Natanz

Seyedeh Fatemeh Hashemi¹, Yaqoub Ajand²

1- Master of Islamic Arts, Tabriz University of Islamic Arts, Tabriz, Iran (Corresponding Author).

2- Professor at the Faculty of Visual Arts, College of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

DOI: 10.22077/NIA.2024.6030.1692

Abstract

One of the most valuable practical and essential elements used in mosques is the pulpit. It is clear that this hand-made work has somehow been effective in the promotion and expansion of religion. A major part of the researches about minbars has been about the history of its construction, and few discussions have dealt with the aesthetic features and motifs used in it. In Iran, where the study of the decorative and structural dimensions of these pulpits is the aim of the present research. This research has a qualitative nature and describes and analyzes the two pulpits and visually compares the roles in a descriptive-analytical and comparative method with reference to the data obtained through library and field methods. The answer to this question is what is the difference between the two minbars (Barazrood and Ferizhand) in terms of appearance characteristics, patterns, inscriptions, construction, materials, etc.? In these works, there are various designs and motifs, decorations with geometric motifs and plants, as well as inscriptions carved in Kufi and Naskh script can be seen. The execution method of the motifs is first meshed using the grid method, and then it is pasted on a background and then the inlay work is done on it. In the Barazrood pulpit, most of the designs have $\frac{1}{2}$ mirror repetition, and in the Ferizhand pulpit, the method of repetition is transmissive or $\frac{1}{2}$ and $\frac{1}{4}$ mirror. The mentioned pulpits are in conflict in terms of seating, the form of the Ferizhand pulpit is an altar shape and the Barazrood pulpit has a simpler structure, but it is more elaborate in terms of decorations.

Key words: Pulpit, Ferizhand pulpit, Barazrood pulpit, Seljuk era, decorative motifs, inscriptions.

1- Email: f_hashemi1010@yahoo.com

2- Email: yazhand@ut.ac.ir